

III Congrés d'Estudis de la Marina Alta (1990)
Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta
Institut Juan Gil-Albert, 1992
ISBN 84-7784-052-0
pàg. 161-170

LES APORTACIONS DE LES PETITES SOCIETATS MARÍTIMES A LA LLUITA ANTIBARBARESCA EN EL SEGLE XV: L'ACTIVITAT CORSÀRIA A DÉNIA, 1410-1420

RAFAEL CARIÑONA I BALAGUER
ANDRÉS DÍAZ BORRÁS
C.S.I.C. Barcelona

És un fet comunament acceptat que la navegació marítima constituï un dels suports més importants de la societat valenciana medieval. Factors de tot tipus intervingueren per resaltar el paper que la Mediterrània jugà en la vida de les costeres valencianes. D'una banda, fou una via de comunicació bàsica durant molt de temps, com bé ens ho indiquen les relacions amb Barbaria, Itàlia i l'Atlàntica (1). D'un altre costat, el litoral del regne de València es va veure afectat directament, al llarg de l'Edat Mitjana, per la política internacional de la monarquia que tendia a expandir-se per la mar en una simbiosi d'interessos econòmics i polítics, que no sempre obtingué els resultats abellits (2). En aquest marc, les terres valencianes jamai estigueren alienes a la participació en quantes iniciatives, que incidiren en llurs interessos, es plantejaren (3). Encara que la capital del regne, per mèrits propis, es transformà en motor de totes aquestes empreses, es passa per alt o s'oblida el significatiu lloc que ocuparen altres ciutats i viles costaneres, en la defensa dels interessos comercials valencians i de llurs embarcacions. És per això que hem d'incloure, dins aquesta dinàmica, un dels aspectes menys coneguts de la navegació marítima: el cors i la pirateria, més que més ignorats si ens referim a llocs allunyats del Grau de València i amb peculiaritats pròpies, relatives a l'autoreproducció del fenomen com a fórmula usual de supervivència i, que serà el més genuí que protagonitzaren les gents de Dénia.

En aquest sentit, si abordem el problema estem obligats a fer una recapitulació, per esquemàtica que siga, on enquadrar la trajectòria històrica de la guerra de cors. Així doncs, podem establir un llarg procés evolutiu que potencia el naixement de la pirateria emparentada amb la presència de naus genoveses, barbaresques, etc. Ara bé, especial rellevament adquirirà, dintre aquest context, la guerra de cors nord-africana, que serà la més intensa,

perdurable i perillosa. A grans trets aquesta forma de bandatge marítim es tracta d'un fet que va unit a la lluita pel control del comerç a la Mediterrània occidental, en disputa amb Gènova i altres poders de la zona, i per l'hegemonia de les mars entrebancada pels musulmans del regne de Granada i del Magrib. En efecte, seran aquests darrers els qui de manera més continuada, agressiva i penetrant, amenacen les nostres costes i, per tant, es convertiran en l'objectiu fonamental de la gran majoria de les iniciatives anti-corsàries preses pels valencians. Respecte d'això, sembla que a partir del 1375 començarà una escalada de conflictes promoguts pels barbaresques que es plasmaran en un considerable augment dels albiraments de vaixells islàmics a les costeres valencianes (4). No obstant, als grans plantejaments de la política marítima, si existiren o es pot parlar d'ells amb totes les prevencions, certament, hem de suposar una altra modalitat més localista, artesanal, però menys artificiosa. En aquest punt, el cors de poblacions com Dénia, àdhuc, tal vegada, entrecavalcat en les línies mestres de l'esdevenir històric del seu temps, tenia altres motivacions, altres ressorts i finalment una tradició secular que el lligava a l'obtenció de petits excedents que rendibilitzaren els aparells.

LA CONSTATAció

Inclús a nivell popular, es conegut el gran càstig al qual es va veure sotmès el litoral valencià, especialment del sud, a les darreries de l'Edat Mitjana i començaments de la Moderna, a causa de la pirateria essencialment barbaresca (5). Tanmateix, quelcom menys conegut o divulgat és el fet que moltes de les poblacions costaneres fomentaran una política similar pel que toca als nord-africans. En aquesta qüestió, les paraules d'Escolano són absolutament explícites en parlar de les gents de la Mari-

na: «no sirven de otro que de verdugos de los moros de Berbería, y salen como leones a la caza dellos» (6). Aqueixa realitat pròpia del segle XVII és també expandible a altres períodes com ja va posar de manifest l'erudit Roque Chabás en analitzar la història de Dénia durant el cinc-cents:

La plaga de estos mares eran en el siglo XVI los corsarios africanos que se atrevían a golpes como el que hemos referido del año 1556. Para prevenirse bien a la defensa mandó a renovar el castillo, fortificándole y haciendo varias obras en el Palacio, de modo que quedó uno de los mejores de la costa de España. Hizo, además, cuatro galeras para limpiar de corsarios estos mares, pagando él su coste y el reino una ayuda para su sostenimiento. Iba por almirante de ellas don Melchor de Borja y Centelles, cuando cerca de Orán descubrieron a la galera de Argel que venía de Tetuán con nu (sic) tesoro inestimable. Diénrola caza pronto nuestras galeras, y al llegar cerca de ellas, embistiola por un lado la patrona al abordaje, siendo entrada por la fuerza de las armas y la decisión de nuestros compatriotas. Encontraron en ella los nuestros trescientos cautivos que liberaron, y pusieron sus cadenas a ciento treinta moros que la tripulaban sin contar los que murieron en la refriega. Averiguóse haber valido aquella presa sobre unos trescientos mil escudos, porque dicha galera venía cargada de riquísimas mercancías de la feria de Tetuán y en ellas muchos ricos comerciantes, moros y judíos, que tuvieron que pagar grandes rescates. Ganaron con esto tanto renombre los corsarios de Denia, y amedrentaron tanto a los moros de Argel y Túnez, que ni sus galeras osaban salir, ni en toda la costa de berbería se tenían por seguros (7).

Per tant, trobar constatacions de l'existència d'una pirateria en el seu *modus operandi* a Dénia, no és estrany. Podem remuntar aquesta conducta a una tradició que és innegable per les condicions naturals del port de la susdita població i de tota la façana marítima de la Marina (8). No pensem, tanmateix, que siga necessari i fer referència a èpoques tan distants en el temps per justificar l'existència d'una ben arrelada tradició corsària a ciutats costa nerres com Dénia o Vila Joiosa (9). Si bé, molt més estimulant pot resultar l'anàlisi —i aqueix és el motiu del present treball— de les aportacions de les petites societats marítimes, enteses en la seua doble vessant: àmplia i restringida que empraren aquesta modalitat d'activitat violenta-econòmica amb un ambivalent doble objectiu. En efecte, si els aparells patrocinats per la ciutat de València, per exemple, estigueren orientats primordialment a fer fugir els enemics islàmics d'aquests mars, si els armaments privats cercaren fonamentalment els guanys dels botins, en mercaderies i esclaus, els produïts a Dénia i a la seua comarca seran empresos per tal de defensar una àrea colpejada constantment pels musulmans, però també, en gran mesura amb motiu d'aconseguir un benefici econòmic que hagués estat difícil d'obtenir per altres procediments. De faisó que, ens hem de desprende dels perjudicis que sobre el tema de la pirateria islàmica en relació amb les comarques del sud del País Valencià han estat una constant al llarg de molts segles. És veritat, que tòpics com el de «moros a la costa», el despoblament d'alguns sectors del litoral o la recerca de la seguretat amb l'encimbellament dels nostres pobles, muntanya amunt, enfront de la mar, responien a una realitat ineludible de perill i por, però no és menys cert que en ocasions, probablement, amb més

frequència del que es creu, la resposta a la guerra oberta contra el litoral de la Marina fou abrivada, bel·licosa i expansiva.

L'ACTIVITAT CORSÀRIA A DÉNIA, 1410-1420

Entre els anys 1410 i 1418 diversos homes de Dénia intervingueren activament en l'organització, finançament i direcció de les expedicions corsàries amb un denominador comú, incidir en tots els fronts sobre els enemics musulmans. Per ordre cronològic, seran Pau Mir, Joan Soler, Antoni Ruxot, Pere Perpenyà, Antoni Benjamin i Andreu Sart, per citar únicament als patrons d'embarcacions que es van veure implicats en aquests fets (10). D'escreix, mitjançant la documentació emprada podem rastrejar la filiació completa de les fustes, la vàlua de les garanties entregades pels armadors, els finançadors que avalaren els aparells i es responsabilitzaren de cobrir qualsevol dany causat a tercers. Inclús s'hi registrarà cert nombre de mariners enrolats en la travessada, precisament aquell qui, com el patró, juraren davant el Batle General no perseguir ni capturar vaixells ni persones de països aliats amb la monarquia catalano-aragonesa.

En total, foren tretze, almenys, els aparells realitzats que es repartiren entre nou anys (Taula I). Dos l'any 1410, altres dos el 1413, dos més el 1415, un el 1416, tres el 1417 i els tres darrers el 1418. En aquest respecte, una dada que crida l'atenció a colp d'ull és que els armaments realitzats a la primera meitat del decenni estaran marcats per l'heterogeneïtat dels patrons encarregats d'efectuar-los. Així, Pau Mir serà la figura clau amb la qual s'enceta el procés i escometrà el 1410 per dues vegades l'empresa de patronejar una expedició corsària contra els musulmans. Després, la responsabilitat de dirigir les posteriors operacions navals es repartirà entre diversos individus: Joan Soler en una ocasió, Antoni Ruxot, en dues oportunitats, i Pere Perpenyà en un cas més. Altrament, el segon lustre estarà caracteritzat per la considerable activitat d'Antoni Benajam, qui protagonitzarà cinc incursions en solitari com a patró i alhora màxim responsable de les susdites expedicions, i altres dues vegades amb la companyia d'Alfons Martí, el seu còmit i Francesc Martí, com a capità. Quant als anys en què l'activitat corsària d'Antoni Benajam fou més accentuada, aquests seran el 1417 i 1418, atés que en cadascun d'aquests anys portarà a cap fins a tres incursions corsàries (Vid. taula adjunta I).

Especialment il·lustratiu és constatar les característiques de les embarcacions que utilitzaren els corsaris de Dénia en llurs operacions navals. Així doncs, en onze de les tretze ocasions es repeteix un tipus ben determinat, la barca de rem (11). Aquesta fusta, en models quasi sempre molt petits, serà l'instrument preferit dels pirates, segurament, perquè les seues limitades dimensions i reduïdes tripulacions s'adaptaven perfectament a les necessitats i possibilitats dels armadors. En aquest sentit, els corsaris de Dénia s'integrarien perfectament en allò que Braudel considerava una pirateria raquítica, gairebé endèmica (12). Dins aquesta filosofia, que presidia les accions pirates, allò que era essencial es basava en l'obtenció d'un petit botí que almenys permetera cobrir

TAULA I

ELS APARELLS CORSARIS DE DÉNIA ENTRE 1410 I 1418

Nom del patró, capità	Lloc d'origen	Tipus d'embarcació	Nom del vaixell	Data
Pau Mir, patró	Dénia	Barca de 24 remes	Santa Caterina	13/05/1410
Pau Mir, patró	Dénia	Barca de 24 remes	Santa Caterina	26/07/1410
Joan Soler, patró	Dénia	Barca de 16 remes	Sant Salvador	29/03/1413
Antoni Ruxot, patró	Dénia	Barca de 36 hòmens	Sant Antoni	09/08/1413
Joan Soler, patró	Dénia	Barca de 26 remes	Sant Antoni	20/04/1415
Pere Perpenyà, patró	Dénia	Barca de 10-12 remes	Santa Maria	13/07/1415
Antoni Benajam, patró	Dénia	Barca de 12 remes	Santa Caterina	04/08/1416
Antoni Benajam, patró	Dénia	Barca de 12 remes	Santa Caterina la Joia	13/03/1417
Antoni Benajam, patró	Dénia	Barca de 18 remes	Sant Antoni	17/06/1417
Antoni Benajam, patró	Dénia	Barca de 18 remes	Sant Antoni	28/08/1417
Alfons Martí, còmit i	Dénia	Lleny de 10 bancs	Sant Nicolau	05/04/1418
Antoni Benajam, patró	Dénia			
Antoni Benajam, patró	Dénia	Barca de 12 remes	Santa Caterina	09/06/1418
Andreu Sart, patró	Dénia	Balener	Sant Jordi	18/07/1418
Francesc Martí, capità	Dénia			

FONT: Arxiu del Regne de València (ARV), *Real Cancillería*, 664, fol. 86r-90v; 97r-101r; 680, fol. 23r-25v; 35v-36v; 136r-137v; 138r; 172r-173v; 190r-191v; 199v-201r; 206r-207v; (Llib. 2), fol. 39r-41v; 46r-47v i 58r-59v.

les despeses i guanyar un cert benefici. Així, per exemple, sabem que Pau Mir, el mateix dia que aconseguia la segona llicència d'armament per entrar en cors «contra els enemics de la Santa Fe Catòlica», és a dir, el 26 de juliol del 1410, presentava davant el Batle General a un moro anomenat Yahie Benmahomat, qui era de Benigüem al regne de Fez, per tal que fora declarat de bona guerra. Aquest sarraf havia estat pres al lloc de Xalayra, situat entre les poblacions de Estepona i Gibraltar en una ràtzia conjunta que realitzaren l'embarcació de Pau Mir i una galera de castellans sobre aquella zona, durant el mes de maig d'aqueix mateix any. Per tant, és molt probable que aquest musulmà fora capturat en l'eixida en cors que efectuà Pau Mir el 13 de maig del 1410. El 30 de juliol, amb tots els documents reglamentats, Pau Mir venia a Doménec Esteve, flaquej de Dénia, el seu esclau musulmà per 31 lliures (13). Tal volta, aquest esclau no fou l'única presa atrapada, però no hem de fer-se excessives il·lusions pel que fa als botins arreplegats en aquest tipus d'escomeses. En conseqüència, els guanys d'aquests saquejos, servien exclusivament, com un complement, com una injecció de diners per a les economies dels armadors i mariners de Dénia i d'altres pobles de la Marina, la vida dels quals en la mar no era gens fàcil.

Quant als tipus de vaixells, un balener i un lleny els més grans (14), o les preses, en gran mesura minvades, ens donen indicis suficients per considerar l'activitat corsària dels homes de Dénia com un faïment estacional, temporal al llarg de l'any. Malgrat tot, aquest caràcter de complementarietat, sempre en uns nivells de rellevament econòmic o social reduïts, no impedí que s'arribaren a formar alguns tipus de relació, de connexió, entre armadors, patrons, marins i avaladors de les operacions navals. Possiblement, mai s'arribà a formar una autèntica societat corsària, però en qualsevol cas ens trobem a l'estadi immediatament anterior a la formació d'aquestes. En realitat, indicis n'hi ha en abundància, puix que un nombre *de congnoms es repeteix amb certa freqüència*, al llarg dels aparells que foren realitzats. Així, per exemple, Antoni Ruxot,

mariner i patró de lleny de Dénia, fou un del fiancers de Pau Mir, així com Joan Figuera, en maig del 1410. En aqueix mateix armament, Joan de Benajam, actuava com a escrivà de la barca, encarregat de deixar constància de les preses capturades i dels incidents esdevinguts (15). Joan Figuera, tornarà a avalar a Pau Mir en juliol del 1410 (16). Antoni Ruxot, per la seua banda, farà de garant, novament, de Joan Soler el 1415. En aquest any, Pere Sart compartia aqueixa mateixa tasca (17). Dos anys abans, Andreu Sart havia exercit com a fiancer del mateix Joan Soler (18). Com ja hem dit, Antoni Ruxot, a més a més d'avalar a altres marins de Dénia, armarà la seua pròpia embarcació el 1413, i entre molts altres, en aquella ocasió, figuraven com a garants Francesc d'Eviça, veí de Dénia, i Guillem Ortola, també de la mateixa ciutat. Ambdós, en una altra oportunitat, s'enrolaren també en la barca Sant Antoni, en agost del 1413, el primer com a escrivà i el segon com a mariner (19). D'altra banda, ja vam veure com Joan Benajam s'embarcava també en qualitat d'escrivà en l'aparell que Pau Mir efectuà el 1410, puix bé, quan Antoni Benajam armà la Santa Caterina, una barca de dotze remes, el 1416, Pau Mir i Joan Figuera avalaren el projecte corsari (20). En aquesta mateixa línia, Pau Mir tornarà a repetir l'experiència el 1418 ensems amb Joan Ribera (21), el qual per la seua banda ho havia fet un parell de mesos abans per al lleny de deu bancs, anomenat Sant Nicolau (22). D'un altre costat, Bernat Penarroja i Miquel Penarroja actuaren com a fiancers d'Antoni Benajam en les dues expedicions que aquest realitzà durant l'any 1417 (23). Darrerament, Pere Perpenyà, qui havia aparellat una barca de 10-12 remes el 1415, s'enrolava com a mariner en el balener d'Andreu Sart, el 1418, en el qual també s'havia integrat com a escrivà Francesc d'Eviça (24).

És un fet evident, que totes aquestes coincidències són un indicatiu, potser circumstancial, però constant de la compenetració de les gents de Dénia a l'hora de participar en les accions corsàries. En aquest marc, per tant, sense que existira una clara delimitació de funcions, una prevalença d'uns per damunt d'altres, ja que tots podien ésser

armadors, escrivans, patrons o simples mariners, el camí cap a la constitució de vertaderes societats corsàries estava molt proper, baldament a hores d'ara encara no havia arribat. En referència als motius que impediren l'organització d'autèntiques societats corsàries, amb característiques legals ben establertes, hem de cercar-los en la pròpia naturalesa tradicional dels aparells, que mediatitzaven qualsevol intent professionalitzador d'aquest tipus d'empreses. En efecte, donat l'esperit alternatiu, complementari, de l'economia mariner dels armadors, la guerra de cors ja mai representà una tasca específica ben delimitada i amb veritable personalitat individualitzada, al marge dels negocis mercants de cabotatge o de la pesca. De manera que aqueix fenomen, que en si impossibilitarà l'expansió de l'activitat pirata, servirà al mateix temps per a permetre la pervivència del fenomen, com una fórmula endèmica, mentre que altres aparells més importants, duts a terme en ciutats més rellevants com València, acabaren per esgotar les seues possibilitats, en estar subjectes a factors polítics i subvencions més o menys institucionals.

Tot i això, els marins de Dénia, fidels als mètodes d'armament seculars es trobaren enfront de més d'un conflicte derivat del paper hegemònic jugat per la Batlia General de València i del seu aparell administratiu que actuarà de manera centralitzant i fiscalitzadora. De fet, constància de totes aquestes coses la tenim, mercè a la pròpia documentació generada pels òrgans del poder reial. Així, l'any 1404, el representant reial va seguir molt a prop la temptativa d'alguns mariners; probablement sota la direcció de Francesc Sent Johan, de Barcelona, amb la intenció d'aparellar una galiota sense demanar els permisos i les llicències pertinents, els quals s'havien d'obtenir obligatòriament del Batle General (25). Situacions com aquesta, malgrat no implicar directament a les gents de Dénia hagué de repercutir sobre els sectors que en aquesta població es dedicaven a executar aqueixes iniciatives. Ara bé, allò que és cert, és que tot i que el Batle de Dénia, durant algun temps Andreu Sart, fos un dels integrats en el cercle de participants en la guerra corsària, moltes vegades, amb posterioritat a l'època que analitzem, els homes de la Marina, acabaren per desentendre's de donar les garanties pertinents davant del Batle General. Un clar exemple d'açò que diguem és el fet que protagonitzà Pere Juveda, de Dénia, patró d'un lleny de deu bancs, quan l'any 1436 tornava de Barbaria amb un botí de dos «moratells» i un caro morisc. En no disposar de les autoritzacions adients, probablement, el Batle General degué accedir a que se li donàs de bona guerra tot els bens capturats a Dénia, atés que al susdit Pere Juveda li devia resultar impossible comparèixer a València (26).

Evidentment, totes aquestes circumstàncies i actituds tan irregulars no feien altra cosa que discriminar més i més els petits aparells de les viles litorals davant el poder del representant reial. Així doncs, des de la dècada dels trenta, els armaments efectuats a Dénia devien estar, en la seua majoria, molt prop de la il·legalitat quan no ultrapassaven plenerament els límits de la llei. En conseqüència, l'any 1437, des de la Batlia de València es dictarà una nova normativa que acabarà per sancionar la impossibilitat de la capital de la Marina per participar en la guerra de cors; ja que aquesta nova reglamentació prohibirà a qual-

sevol població del regne de València l'aparellament d'embarcacions en cors, amb l'excepció, tan sols, de la ciutat de València (27). Des d'aleshores, els possibles aparells dels marins de Dénia hauran de realitzar-se al Grau de València, sota la pena de veure's amenaçats pels òrgans de control reial. En aquest sentit, encara que desconexem el grau de seguiment o rigorositat d'aquesta nova normativa, si que sabem, que l'any 1446, es va obrir una investigació per conèixer la veracitat o falsedat de les informacions que parlaven del procés d'armament il·legal d'una nau a la vila de Dénia (28). No obstant això, del que no hi ha dubte és que segons ens endinsem en el segle XV les dificultats per desenvolupar una activitat tan quotidiana i tradicional —com era la guerra de cors— a Dénia anaren en augment (29).

LA FONT

De bell antuvi, cal dir que durant el període 1410-1420 la situació naval, no devia haver assolit un grau de dificultat tan alt com el que hem exposat a l'apartat anterior; per això encara és possible trobar un significatiu repertori d'aparells als *Llibres d'Armaments* (30). Per tant, les llicències d'armaments corsaris, que es troben inserides entre altres moltes autoritzacions d'eixida per a vaixells dotats amb un contingent armat específic, disposen d'una tipologia documental característica que convé analitzar curosament. Així, per a cada cas, els escrits que foren registrats als *Llibres*, i per consegüent són una còpia dels originals que expediren els oficials de la Batlia General, són tres. En primer lloc, l'acta de seguretat a través de la qual el patró de l'embarcació o el seu capità, en cas de disposar-ne, juraven no atacar aliats, amics o súbdits del rei d'Aragó, i solament s'enfrontarien contra els enemics islàmics i de la monarquia (31). El segon document és, una mena de guiatge, mitjançant el qual l'autoritat reial facultava al patró i a la seua nau a tornar al port d'origen sense la temença a ésser-hi detingut o perseguit de cap manera (32). Per últim, s'atorgava una llicència d'eixida, dirigida al Guàrdia del Grau en la qual se li ordenava que permetés salpar al vaixell en qüestió (33).

En definitiva, es tracta senzillament d'una aproximació global a la realitat, puix que les variants que s'hi poden trobar són nombroses en la comparança d'uns casos amb altres, però en línies generals tots els tipus intenten respectar el tríade de seguretats, guiatges i llicències. Certament, el primer dels documents és el més interessant i també el més important. Per regla general, aquest document està redactat en llatí mentre que els altres dos, pel seu caràcter més funcional estan escrits en llengua catalana. Quant al document en el qual es donen les garanties corresponents consta de tres apartats essencials: la caució, a través de la qual el patró, després d'haver jurat respectar les directrius emanades de la monarquia i de la Batlia General sobre el fet de no agredir a amics i aliats del rei, es compromet a entregar una quantitat preestablerta, en cas que l'embarcació es veiés involucrada en algun succeís que perjudicàs a tercers. Aquesta caució serà diferent d'acord amb la capacitat ofensiva del navili, i serà reflexada sempre amb florins catalano-aragonesos o florentins.

TAULA II

CAUCIONS PREVISIBLES PER ALS VAIXELLS ARMATS PER MARINS DE DÉNIA (1410-1420)

Data	Nom del patró	Tipus de vaixell	Quantitat	En sous valencians
13/05/1410	Pau Mir	Barca de 24 remes	210 flor. Flo	3.078 sous i 8 din
26/07/1410	Pau Mir	Barca de 24 remes	210 flor. Flo	3.078 sous i 8 din
29/03/1413	Joan Soler	Barca de 16 remes	200 flor. Flo	2.932 sous
09/08/1413	Antoni Ruxot	Barca de 36 homes	1.000 flor. Ar	11.000 sous
20/04/1415	Joan Soler	Barca de 26 remes	300 flor. Flo	4.398 sous
13/07/1415	Pere Perpenyà	Barca de 10-12 remes	100 flor. Flo	1.466 sous
04/08/1416	Antoni Benajam	Barca de 12 remes	60 flor. Flo	879 sous i 8 din
13/03/1417	Antoni Benajam	Barca de 12 remes	100 flor. Flo	1.466 sous
17/06/1417	Antoni Benajam	Barca de 18 remes	180 flor. Flo	2.638 sous, 10 din
28/08/1417	Antoni Benajam	Barca de 18 remes	180 flor. Flo	2.638 sous, 10 din
05/04/1418	Antoni Benajam	Lleny de 10 bancs	300 flor. Flo	4.398 sous
09/06/1418	Antoni Benajam	Barca de 12 remes	100 flor. Flo	1.466 sous
18/07/1418	Andreu Sart	Balener	1.000 flor. Flo	14.660 sous

FONT: Arxiu del Regne de València, *Real Cancilleria*, 664, f. 86r-90v; 680, f. 23r-25v; 35v-36v; 136r-137v; 138r; 172r-173v; 199v-201r; 206r-207v; (Llibre 2) f. 39r-41v; 46r-47v i 58r-59v.

De totes aquestes xifres es desprén que les sumes previsible per les autoritats per tal d'escudar els aparells de Dénia no eren significativament elevades, conformement a les característiques dels vaixells que s'anaven a dedicar a la guerra corsària. Efectivament, com podem observar per damunt dels 10.000 sous solament s'hi realitzaren dos armaments, el d'Andreu Sart l'any 1418, amb la col·laboració de gents de València i el d'Antoni Ruxot, el 1413. Nogensmenys, com ja hem remarcat al llarg d'aquest estudi, el caràcter inveterat i endèmic de l'activitat pirata a la Marina ni tan sols arribava a facilitar la formació de societats que poguessen avalar quantitats com les esmentades. Per això, la segona part del document de garanties que els patrons de les embarcacions es veien obligats a presentar davant el Batle General, estava representat pels fiancers de l'aparell armat. En referència al número de persones que avalaven cadascuna d'aquestes empreses, cal dir que serà diferent segons els casos. Així, per exemple, la barca de 36 homes d'Antoni Ruxot, l'any 1413, serà coberta per set avals, sis dels mateixos es comprometieren a fer-se càrrec fins a la meitat de la quantitat previsible de la garantia, mentre que el setè cobria tota l'altra part (34). Tanmateix, generalment no seran més de dos o tres les persones que es faran càrrec dels riscos.

Un altre aspecte que cal assenyalar, és que no tots els individus que garantiren les embarcacions armades eren de Dénia. De fet, la fórmula de guerra de cors que predominava a la capital de la Marina no era tan tancada com per evitar això i tampoc estava tan evolucionada com per excloure la col·laboració d'estranyers a la pròpia localitat per a subsistir. Aquest fet és comprensible en molts altres terrenys, així; sense anar més lluny, l'apartat de les fiances és més que representatiu d'açò que diem (Taula III). En efecte, una vegada que els patrons i llurs avaladors haguessen donat l'obligatori jurament de fidelitat i les suficients garanties per a rebre la llicència d'armament, encara fou necessari que alguns membres de la tripulació ratificassin aquestes mateixes seguretats. No tots els acordats dels aparells armats prestaren jurament, tan sols una representació d'ells ho va fer en alguns casos, per més que de vegades, aquesta fós prou nombrosa. En aquest marc, si atenem a la variada gamma de mariners emprats en els

armaments o dels avaladors, veurem com la societat corsària de Dénia no es mostrà tan tancada com en un principi cabia suposar pel caràcter autònom i local de la direcció dels aparells. En aquest sentit, un dels aspectes que més sobresurt el matís plural de l'activitat pirata a Dénia siga l'important paper jugat pels avaladors. Així doncs, ressalta l'abundor de persones de la ciutat de València que actuaren com a fiancers de les accions pirates dels marins de Dénia: dels 34 avaladors que hem comptabilitzat, 18 són ciutadans de València, 8 de la vila de Dénia i els altres 8 no tenen especificada la seua provenença en la documentació. Quant a les activitats professionals dels garantits, cal destacar la nombrosa quantitat d'individus relacionats amb els afers marítics que contrauen compromisos amb els patrons dels vaixells, així com l'alt percentatge de persones que pertanyen a l'artesanat, el qual serà inclús superior al de les professions estrictament marineres i igual al dels mercaders. Finalment, hem de ressenyar que la participació de la noblesa fou mínima, connectada tan sols en una contribució parcial a l'embarcació de Pau Mir, l'any 1410, i amb un cas excepcional com el d'Andreu Sart el 1418. Per tant, el predomini manifest de mercaders, petits artesans i marins implica una clara convenença dels armadors de Dénia amb els grups econòmicament intermedis de la societat valenciana de principis del segle XV. De manera que, si les fiances no eren molt elevades i s'hi comptava amb diverses persones per supotar-les, hem de suposar necessàriament que els qui emparaven als marins de Dénia estaven des del punt de mira financer molt prop dels mateixos.

Pel que fa a la contractació de les tripulacions, cal dir, que aquesta fou sempre molt flexible, ja que estava immersa en un món força fluit per naturalesa, en el qual inclús dos aparells del mateix capità o patró realitzats en un espai temporal molt breu l'un de l'altre no tenien perquè disposar d'una mateixa tripulació. En conseqüència, el compliment del precepte segons el qual els acordats havien de jurar davant el Batle General, segurament, fou prou lax. Així mateix, com ocorregué amb els fiancers de les activitats corsàries, tampoc a hores d'ara es disposarà d'una nòmina d'homes exclusivament de Dénia. En aquest punt, a través dels cognoms de lloc que són els que tenen un

major exponent d'autenticitat —no exempt de cert risc— veiem una substancial preponderància de mariners d'origen castellà, tot seguit dels pertanyents a territoris catalano-aragonesos, encara que també en trobem de procedència extrapeninsular, com per exemple, Joan de Rodes, Nicolau de Rodes, Jaume Saloniquí, Ferran de Savoya, Alfonsset Joan lo Proença, etc. (35).

L'ACTIVITAT CORSÀRIA A DÉNIA I LA LLUITA ANTIMUSULMANA: UN BALANÇ FINAL

La vila de Dénia i amb aquesta una gran part de les poblacions costaneres de cert relleu de tota la Marina, foren un centre d'activitat corsària antimusulmana d'un significatiu dinamisme. Generalment, s'ha contemplat el problema de la pirateria en relació amb el litoral valencià des d'uns punts de mira passius. En virtut d'açò susdit, les costeres del País Valencià es veien subjectes a les periòdiques incursions dels moros que assetjaven a les poblacions marineres dintre d'una inèrcia unívoca. Nogensmenys, aquesta idea és per complet equivocada, ja que la reciprocitat d'aquest tipus d'agressions fou constant i continuada durant molts segles. En realitat, formava part d'una dialèctica avial que unia a les gents del *Mare Nostrum* amb una fórmula d'obtenir excedents econòmics en la mar mitjançant la violència.

Dénia havia ostentat un prestigi extraordinari com a port base per a operacions pirates des de temps antics. Ja en època de la taifa de Dénia, els marins de la població s'ensenyorejaren d'una bona part de la Mediterrània occi-

dental. Quan s'encenta una nova fase en la història de la Marina, amb la conquesta cristiana, quedarà reforçada aqueixa trajectòria, avuf quasi oblidada però que cal recuperar per a la memòria històrica. En aquest sentit, potser, s'haja abusat en excés de l'atribució de la iniciativa corsària a la ciutat de València, dins dels territoris valencians. Evidentment, el pes específic de la capital la convertirà en la primera i més important entitat dedicada a la defensa marítima i armament de naus en cors, però aquest fet objectiu mai dugué aparellat un caràcter d'altres localitats marineres. Així doncs, la Marina en general i Dénia en concret, ocuparen el seu lloc en el llistat de les poblacions esguitades per aquests temes. Possiblement, s'hi trobaren a gran distància de la ciutat de València però també molt lluny de llurs immediates seguidores. Per tant, subratllar aquest factor ens sembla tan essencial com el propi de la supervivència al llarg del temps dels aparells corsaris.

Quant a les diferències entre Dénia i València foren molt àmplies en tots els sentits. Ni per demografia, activitat econòmica ni conformació del teixit social eren comparables. Així, si existeixen aqueixes sòlides distàncies és lògic pensar que tampoc en la filosofia i en la forma dels aparells pirates deuen cercar-se coincidències substancials. De faïdò que, si a la capital s'efectuaren armaments de vaixells mitjans i grans, subvencionats per la pròpia ciutat o pels armadors privats: mercaders, nobles o gents provinents de Barcelona o Mallorca, quan no estrangers, a Dénia les coses anaven per altres camins.

Subjectes a uns usos seculars i diferenciats de les grans

TAULA III

EL NOMBRE D'ENROLATS I LES FIANCES EN ELS VAIXELLS ARMATS PELS MARINS DE DÉNIA, 1410-1420

Data	Nom del patró/capità	Tipus d'embarcació	Nombre d'enrolats	Nombre i activitat dels fiancers
13/05/1410	Pau Mir	Barca de 24 remes	10	(4) 1 artesanat; 1 mercaderia; 1 marítima; 1 noble
26/07/1410	Pau Mir	Barca de 24 remes	10	(1) 1 artesanat
29/03/1413	Joan Soler	Barca de 16 remes	Encara no havia enrolat tripulació	(2) 1 marítima; 1 no la posa
09/08/1413	Antoni Ruxot	Barca de 36 hòmens	23	(7) 2 mercaderia; 4 marítima; 1 artesanat; 1 no la posa
20/04/1415	Joan Soler	Barca de 26 remes	Encara no havia enrolat tripulació	(5) 3 artesanat; 1 marítima; 1 no la posa
13/07/1415	Pere Perpenyà	Barca de 10-12 remes	Encara no havia enrolat tripulació	(3) 3 artesanat
04/08/1416	Antoni Benajam	Barca de 12 remes	8	(2) 1 artesanat; 1 marítima
13/03/1417	Antoni Benajam	Barca de 12 remes	8	(2) 2 mercaderia
17/06/1417	Antoni Benajam	Barca de 18 remes	19	(1) 1 no la posa
28/08/1417	Antoni Benajam	Barca de 18 remes	9	(2) 2 mercaderia
05/04/1418	Antoni Benajam	Lleny de 10 bancs	30	(2) 2 mercaderia
09/06/1418	Antoni Benajam	Barca de 12 remes	11	(2) 1 mercaderia; 1 marítima
18/07/1418	Andreu Sart	Balener	40	(1) 1 noble

FONT: Arxiu del Regne de València (ARV), *Real Cancillería*, 664, fol. 86r-90v; 97v-101r; 680, fol. 23r-25v; 35v-36v; 136r-137v; 138r; 172r-173v; 199v-201r; 206r-207v; (Llib. 2) fol. 39r-41v; 46r-47v i 58r-59v.

urbs catalano-aragoneses, que representen una realitat no massa coneguda i que conjuren el mite del subjecte pacient, a mercè de la pirateria islàmica, els aparells corsaris de Dénia poden ésser exhumats gràcies a una interessant font com són els Llibres d'armaments. Gràcies a aquesta font, som capaços de dibuixar si no detalladament les característiques de la societat marinera de Dénia en relació amb les accions pirates, si els grans trets que la governaven. En aquest sentit, la dècada 1410-1420 és el moment més vital probablement del desenvolupament dels armaments corsaris a Dénia durant el segle XV. Puix que des de la meitat dels anys trenta es limitaren significativament les possibilitats legals d'escometre aquest tipus d'empreses. Aquest fet es deixarà notar en els Llibres d'armaments, per la qual cosa hem de suposar que serà durant l'etapa 1410-1420 el període clau que millor defineix l'activitat pirata a Dénia, quan la reglamentació que anava a mediatitzar aquesta mena d'accions, en un futur molt proper, encara no havia actuat amb la suficient eficàcia per arrancar aquestes iniciatives.

Altrament, els aparells duts a terme a la vila de Dénia es caracteritzaren per fer-se en base a embarcacions mitjanes, amb uns costos reduïts, però també amb una capacitat d'aconseguir botins directament proporcional a les seues possibilitats. Aquests vaixells, fustes de remenats barques, llenys i baleners —tretze en la dècada, es a dir, a més d'un per any— estigueren governats, patrocinats i en una rellevant part avalats per marins de Dénia o habitants d'aquesta població. D'un estudi detallat de cada cas es pot entreveure l'existència d'un grup més o menys ampli d'individus, que no exerciran específicament una funció concreta: patró, fiancer, escrivà del vaixell, mariner, però que intervindrà amb freqüència en els armaments. Per consegüent, les característiques enunciades permeten aventurar una tipologia ben definida de la naturalesa i circumstàncies de la guerra de cors a Dénia. Malgrat tot, encara que devia existir un reduït cercle d'interessos comuns en la navegació pirata que fomentarà la col.laboració entre les persones, amb l'intercanvi de diverses funcions, mai s'arribarà a la constitució d'una veritable societat corsària amb ànim econòmic. Raons per a aquest fet les n'hi hagueren i de cert pes. Entre les quals cal destacar-ne una que nosaltres pensem que fou fonamental, i és que la mútua col.laboració, la solidaritat veïnal o d'amistat mai obligava a res més que a allò que la pròpia voluntat de les parts volgués. Ni cal dir que la constitució d'una societat implicava compromisos més seriosos, difícils de complir amb embarcacions més o menys mitjanes i botins, la gran majoria de les vegades, reduïts. Per tant, els marins de Dénia es trobaren molt prop de la formació de societat corsàries, encara que mai arribaren a constituir-les tot quedant en una actitud probablement arcaïtzant, que no anacrònica, que els permeté proseguir amb la realització d'aparells, amb pocs mitjans, sense comprometre's en arriscades operacions, més costoses i incertes, d'un futur més que dubtós.

En efecte, com reconeixera Braudel, molts dels armaments que s'emprengueren a les riberes de la Mediterrània foren en precari, d'acord amb una tradició molt antiga i amb motiu de cercar un petit botí que servís de complement a l'economia familiar o d'un grup reduït de

famílies. Així doncs, aqueixa naturalesa simple del corsarisme a Dénia serví per assegurar la seua pervivència en condicions força dures i sota circumstàncies extremes. Ara bé, en aquest context, hi havia una altra realitat que venia donada per les actuacions de l'administració de la Batlia General, responsable de les qüestions marítimes a tots els territoris del regne i que fou un instrument administratiu fiscalitzador que coartarà moltes vegades les iniciatives corsàries. En conseqüència, dins aquesta tònica les limitacions que poc a poc s'imposaran al llarg del temps, tan sols serviran per a retallar encara més aquests tipus d'activitat sense que es produïra un millorament significatiu de les condicions o resultats dels aparells tolerats. Totes aquestes coses, desencadenaran el decaïment dels armaments pirates legals en ciutats com València i el declivi d'una fórmula de defensa marítima essencial per al litoral valencià. Llavors, ja en ple segle XVI, solament les comunitats petites, amb una sòlida tradició en aquesta matèria com Dénia seran les úniques en les quals subsistirà el corsarisme antimusulmà, dintre o fora de la legalitat.

NOTES

- (1) Si tradicionalment s'ha entès València com el centre d'un extens *hinterland* d'activitat econòmica, tot fent una contraposició entre vida urbana i vida rural, també s'ha interpretat el comerç marítim com el generador específic de la fortuna valenciana. Encara que pot tractar-se d'una realitat un tant exagerada, amb les degudes reserves, aquest plantejament ha estat acceptat per la historiografia valenciana actual. Cf., per exemple, Antoni FURIÓ (ed.) *València, un mercat medieval*. València, 1985. Jacquelin, GUIRAL-HADZIOSSIF. *València puerto mediterráneo en el siglo XV (1410-1525)*. València, 1989.
- (2) Segurament, les seqüeles a més llarg termini foren la presència de la pirateria musulmana en aquestes aigües i els assalts al litoral. Cf. Andrés, DÍAZ BORRÁS. *Problemas marítimos de Valencia a fines de la Edad Media: el corso, la piratería y el cautiverio en su incidencia sobre la dinámica económica, 1400-1480*. València, 1988 (edició microfitxada). Andrés, DÍAZ BORRÁS. «El asalto berberisco a Cullera en 1503 y Alzira en la defensa de la Ribera». *Algezira*, 4/5 (1988), pp. 147-171.
- (3) Un significatiu cas d'aquests fets siga el de la participació valenciana en la pacificació de Sardenya i la guerra de Gènova. Cf. Andrés, DÍAZ BORRÁS. «El corso genovés y Valencia en la defensa catalana de Cerdeña durante el siglo XIV». *XIV Congreso de Storia della Corona d'Aragona, I. Sassari-Alghero, 19-24 de maig del 1990* (1990), pp. 299-320.
- (4) CARINENA BALAGUER, Rafael; DÍAZ BORRÁS, Andrés. «Corsaris valencians i esclaus barbarescs a les darreries del segle XIV: una subhasta d'esclaus a València el 1385». *Estudis Castellonencs*, 2 (1984-1985), pp. 439-456.
- (5) Des del tòpic de «moros en la costa» fins la preocupació de molts estudiosos locals pel tema de la pirateria barbaresca o la presència de torres fortificades en moltes poblacions litorals valencianes, donen una idea d'açò que hem dit. Cf. a títol d'exemple, entre molts altres: José María, DOÑATE SEBASTIÁ, «La torre del Rey. Notas para un estudio de la piratería musulmana en el litoral». *Datos para la historia de Villareal*, 3. Villareal, 1973, pp. 9-79. Joan Josep CARDONA IVARS, «Els corsaris de Berberia i els cristians de la Marina». *Crònica de la X Asambleta de Cronistas del Reino de Valencia*. València, 1974 (1976), pp. 89-95. Francisco G. SEIJO ALONSO. *Torres de vigia y defensa contra los piratas berberiscos en las costas del reino de Valencia*. Alicante, 1978. Teresa María MAYOR FERRÁNDIZ, «Villajoyosa y el problema de los piratas berberiscos». *Instituto de Estudios Alicantinos. Revista de investigación y ensayos*, 40. (1983), pp. 89-101. F. OLUCHA MONTINS, «Sobre unas torres de defensa litoral». *Estudis Castellonencs*, 2 (1984-1985), pp. 145-162. María Dolores SALVADOR LIZONDO, «Ataques piráticos y defensa del Maestrat (1553-1563)». *I Congrés d'Història del Maestrat* (1985), pp. 301-308. Julián CAMPOS GOZALBO. «Avatares de los jerónimos de Xàbia y la fundación

- de Cotalba». *I Congrés d'Estudis de la Marina Alta*, vol. I (1985), pp. 119-125. Emili BEUT I BELENGUER, «La pirateria en les costes valencianes». *Crònica de la XV Asambleta de Cronistas oficials del Reino de Valencia*. Valencia, 1984 (1986), pp. 125-135. Vicente FORCADA MARTÍ, «La Torre del Rei». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXIV. (1988), pp. 359-399.
- (6) Cit. en Vicenç Maria ROSELLÓ VERGER, *El litoral valencià I. El medi físic i humà*. València, 1969, p. 161.
- (7) CHABÁS, Roque, *Historia de Denia*. Alicante, 1985, p. 328.
- (8) Sobre el caràcter pirata de la taifa de Dénia a l'època musulmana vid. Manuel SANCHIS GUARNER, *Historia del País Valencià*, I. Barcelona, 1965, pp. 231-236. Especialment revelador és el següent paràgraf de la pàgina 234: «Pel març de 1015 Mudjàhid s'embarcà acompanyat d'al-Mu'aytí cap a les Balears, illes que conquerí fàcilment. Pel setembre del mateix any, amb 120 naus i 1.000 cavalls, emprengué Mudjàhid una important expedició contra Sardenya la gran illa cristiana del Mediterrani occidental que aleshores es mantenia independent. Mudjàhid vencé els heroics sards, matà llur capità Maloto i féu gran nombre de presoners. A continuació, el 1016, féu demostracions ofensives amb la seva esquadra davant les costes de Gènova i Pisa, desembarcà a la Toscana i, després d'haver pres i saquejat el castell de Luní a la Llombardia, es retirà a la seva base de Sardenya. Els atacs de Mudjàhid, el pirata més gran d'aquella època, com l'anomena Dozy, motivaren que les repúbliques municipals de Pisa i Gènova, per tal com veien llur important comerç marítim tan amenaçat, es coalitzessin amb el papa Benet VIII i l'emperador romano-germànic Enric II. Els cristians, amb l'ajut oportú, pogueren obligar Mudjàhid a evacuar Sardenya i li inflingiren grans pèrdues, i entre els presoners que hagué de deixar-hi figuraven la seva pròpia muller i el seu fill primogènit Alf. El ressó d'aquesta expedició fou tan gran dins Itàlia, que un cronicó de Pisa atribueix pirateries a Mudjàhid encara el 1050, uns quants anys després d'haver mort aquest».
- (9) Paral·lelament als aparells pirates que s'efectuaren a Dénia, durant el període 1410-1420, a La Vila Joiosa tingué lloc un fenomen semblant encara que de dimensions molt més reduïdes, protagonitzat per Esteve de Requena que armà una barca de 18 remos l'any 1414, de nou una altra barca també de 18 remos el 1418 i un lleny de 13 bancs el 1419. Vid. Arxiu del Regne de València (ARV), *Real Cancilleria*, 680, fol. 75r-76v (Llib. 2), fol. 26r-32r i fol. 72r-74r respectivament.
- (10) Per a Pau Mir: ARV, *Real Cancilleria*, 664, fol. 86r-90v i 97v-101r. Per a Joan Soler: ARV, *Real Cancilleria*, 680, fol. 23r-25v i 136r-137v. Per Antoni Ruxot: ARV, *Real Cancilleria*, 680, fol. 35v-36v i 138r. Per a Pere Perpenya: ARV, *Real Cancilleria*, 680, fol. 172r-173v. Per Antoni Benajam: ARV, *Real Cancilleria*, 680, fol. 190r-191v; 199v-201r; 206r-207v; (Llib. 2), fol. 39r-41v i 46r-47v. Finalment, per a Andreu Sart: ARV, *Real Cancilleria*, 680 (Llib. 2), fol. 58r-59v.
- (11) Cal no confondre la barca de remos amb la barca o nau de propulsió a vela. Quan a les barques que utilitzaven els nostres homes formaven part del primer tipus, definit de la següent manera per Arcadi Garcia: «la barca com a vaixell autònom, armat amb finalitat militar o mercant, era un vaixell del tipus de lleny, però sense tants remos ni tanta capacitat. La de remos n'armava fins a 30 o 34 sembla que una tira, ja que hom els comptava a parells. Arcadi GARCÍA SANZ, *Història de la marina catalana*. Barcelona, 1977, p. 71. Vid. Rolf EBERENZ, *Schiffe an der Küsten der Pyrenäenhalbinsel. Eine Kulturgeschichtliche Unlogie in der iberoromanischen Sprachen bis 1600*. Bern-Frankfurt/M, 1975, pp. 36-45.
- (12) BRAUDEL, Fernand, *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*, 2. México, 1987, pp. 295-300. El començament d'aquest epígraf és prou aclaridor en tots els sentits, cf. p.p. 295-296: *El Mediterráneo conoció siempre una activa piratería cristiana más o menos fructífera y que no permanece ociosa nunca, ni en las horas más sombrías. La historia no ha registrado bien este fenómeno, y ello se debe, en parte, a razones psicológicas, y en parte, a que estos corsarios tripulaban unidades muy pequeñas, bergantines, fragatas, fragatillas, barcas y hasta, no pocas veces, minúsculas lanchas. Lo permitían así las distancias tan cortas que separaban las costas de Sicilia o España de las riberas del África, y lo exigía además, la naturaleza del botín. La costa del Magreb, bien resguardada por los turcos, era quebrada y estaba casi desierta. Tal vez, antes, en el siglo XV, fuese lucrativa la piratería por aquellos parajes. Non si può corseggiare la riviera di Barberia, come già si soleva, dice una relación veneciana de 1559. pero ¿qué podía capturarse a lo largo de estas costas, hacia 1560? Unos cuantos indígenas, una barca, tal vez un bergatín cargado de barakans, es decir, de paño tosco de lana o mantequilla rancia. A tan raquítico botín, corresponde una piratería no menos raquítica. Nuestros documentos apenas hablan de ella, salvo en casos muy excepcionales».*
- (13) ARV, *Real Cancilleria*, 626, fol. 40v-41v, per a la presentació de la premsa davant el Batle General; fol. 42r-43v per a la venda de l'esclau sarraf a Doménech Esteve.
- (14) Pel que fa al lleny Arcadi Garcia diu que es «curt, ample i pla, que en els exemplars majors tenia de 20 a 25 bancs per banda, armats a dues tires. Normalment era cobert, però n'hi havia també de descoberts. Armaven els dos timons llatins tradicionals, si bé hi ha també algun exemple del segle XV amb els tres timons (els dos llatins i el de codast). La seva capacitat era de 100 a 400 salmes (de 10 a 40 t. Moorsom). L'aparell d'aquest vaixell rares vegades és descrit a la documentació. Sembla que era llaf i d'un sol arbre, com el de les barques». Arcadi GARCIA SANZ, *Història de la marina catalana*. Barcelona, 1977, p. 70. Cf. Rolf EBERENZ, *Schiffe an der Küsten der Pyrenäenhalbinsel. Eine Kulturgeschichtliche Unlogie in der iberoromanischen Sprachen bis 1600*. Bern-Frankfurt/M, 1975, pp. 213-219. En referència al balener, l'únic dels vaixells de tradició atlàntica i amb veles dirà Arcadi Garcia que «era una nau o barca petita, fins a 300 o 400 bótes». Arcadi GARCIA SANZ, *Història de la marina...* p. 73. Cf. Rolf EBERENZ, *Schiffe an der Küsten der Pyrenäenhalbinsel...*, pp. 27-34. Igualment, pot ésser il·lustratiu la consulta de Jacquelin GUIRAL-HADZIIOSSIF, *Valencia puerto mediterráneo en el siglo XV (1410-1525)*. Valencia, 1989, pp. 48-70, on trobem una descripció dels diferents tipus de vaixells relacionats amb València.
- (15) ARV, *Real Cancilleria*, 664, fol. 86r-90v.
- (16) ARV, *Real Cancilleria*, fol. 97v-101r.
- (17) ARV, *Real Cancilleria*, 680, fol. 136r-137v.
- (18) ARV, *Real Cancilleria*, fol. 23r-25v.
- (19) ARV, *Real Cancilleria*, fol. 35v-36v.
- (20) ARV, *Real Cancilleria*, fol. 172r-173v.
- (21) ARV, *Real Cancilleria*, 680 (Llib. 2), fol. 46r-47v.
- (22) ARV, *Real Cancilleria*, fol. 46r-47v.
- (23) ARV, *Real Cancilleria*, 680, fol. 199v-201r i 206r-207v.
- (24) ARV, *Real Cancilleria*, (Llib. 2), fol. 58r-59v.
- (25) ARV, *Bailía*, 1144, fol. 35v; 37r; 47r; una vegada que el vaixell arribà a Cullera les notícies continuen, fol. 59v-60r; 62v; 65v; 69r; 73r; 75v i 77r.
- (26) ARV, *Bailía*, 1148, fol. 267r i v.
- (27) ARV, *Bailía*, fol. 375r i v.
- (28) ARV, *Bailía*, 1150, fol. 25v-26r.
- (29) DÍAZ BORRÁS, Andrés, *Problemas marítimos de Valencia...*, pp. 60-69.
- (30) Encara que es tracta d'una documentació que ha estat objecte de l'interès d'alguns historiadors, manca per complet d'una anàlisi global, molt necessari. Les darreres aproximacions al tema, Rafael CARIÑENA BALAGUER, «Los libros d'armamentos: una fuente fundamental para el estudio del comercio valenciano en el Mediterráneo a lo largo del siglo XV (1406-1503)». Andrés DÍAZ BORRÁS, «EL comercio valenciano con Berbería en la Era de los Descubrimientos a través de los libros d'armamentos. Una aproximación». *Congreso de Jóvenes Historiadores y Geógrafos*, I. Madrid, Universidad Complutense, 12-16 de diciembre, 1988 (1990), p.p. 713-732 i 733-748 respectivament.
- (31) Apèndix documental 1.
- (32) Apèndix documental 2.
- (33) Apèndix documental 3.
- (34) ARV, *Real Cancilleria*, 680, fol. 35v-36v.
- (35) Sobre la dotació dels vaixells, cf. Jacqueline GUIRAL-HADZIIOSSIF, «Les marins ibériques en Méditerranée vus du Levant espagnol aux XVe et XVIe siècles». Actes del XVIII Colloquio Internazionali di Storia Marittima. *La genti del mare Mediterraneo*. Nàpols (1981), pp. 643-674. José HINOJOSA MONTALBO, «Armamento de naves y comercio con el reino de Granada a principios del siglo XV». Actes del V Coloquio Internacional de Historia Medieval de Andalucía. *Andalucía entre Oriente y Occidente (1236-1492)*. Córdoba, (1988), pp. 643-657.

APÈNDIX DOCUMENTAL 1

1413, agost, 9. València.

Antoni Ruxot, atorga en mans del Batle General, garanties i seguretats, ensems alguns membres de la tripulació del vaixell que patronaje, i els fiancers de l'armament corsari, per tal d'obtenir la llicència de cors.
ARV, *Real Cancillería*, 680, fol. 35v-36v.

Barqua de XXXVI hòmens.

Die mercurii IX^a augusti anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o Tertio decimo.

Anthonius Ruxot, marinerius, vicinus ville Denie, patronus seu ductor cuiusdam barxe armate XXXVI hominum, ex certa et consulte firma et solempni stipulatione, promitto et fide bona convenio vobis, Iohannii Mercaderii, legum doctor Consiliario domini Regis Baiuloque Generali regni Valentie, in posse notarii infrascripti, tanquam publice et autentice persone, loco dicti domini Regis et omniun illorum quorum interest vel interesse poterit stipulanti et recipienti quod in presenti viatgio quod domino concedente de vestri licentia, facio seu facere intendo contra inimicos domini Regis et Crucis venerande, nullum malum vel dampnii faciam vel fieri faciam, consentiam vel permittam fieri vel inferri, de nocte vel de die, palam vel occulte, aliqua ratione, per me vel euntes mecum in predicta barxa, terris neque gentibus subditis dicto domino Regi, nec bonis eorundem neque terris seu gentibus pacem vel treguam habentibus cum eodem domino Rege, nec bonis eorundem neque conversis seu iudeis aut etiam sarracenis de quibusvis partibus Barberie mercantiliter, tam ad civitatem et Regnum Maioricam quam ad quascumque alias partes regnorum et terrarum predictum domini Regis aut redemitibus de easdem nec bonis suis. Qui si fecero, quod Deus avertat volo, pro statum et in continenti incidam et incurram penam millo florenorum auri de Aragonum, dicto domino Regi de bonis meis dandorum et solvenderum dampnis et interesse primitus restitutis et etiam emendari et etiam quod habeat pro preditore ad forum Aragonie et probare ad usum et consuetudinem Cathalonie, de quibusquidem baria prodicione non possim me meis propriis armis vel alienis defendere seu tueri immo sum talis et pro tali habeat in omni curia et loco, cum testimonio huius presenti publici instrumenti in qua promitto sub dictis penis, tam peccuniariis quam prodicionis et barie, quod in terram neque in mare non levabo per vim aut aliquod aliud ingenium aliquas gentis, dicto domino Regi submissas nec aliquas alias personas aliquorum habentum pacem seu treguam cum eodem domino Rege, promittens etiam sub dictis penis quod, in redditu dicti viatgii, veniam ad dictam civitatem Valentie, cum dicta meam barxa et cumnibus hiis que in eodem viatgio luciatu fueru, et ea omnia vobis presentabo integriter,ni fraude cessante, ratione tenendi de eisdem in ipsa civitate Valentie publicum encantout est fieri asuetum et pro predictis innibus et singulis, sic per me attendendis servan.....s et complendis obligo vobis, dicto honorabili Baiulo Generali predicto ut iudici ordinao, in manu et posse dicti notarii ut publice persone loco dicti domini Regis, et omniumiam illorum quorum interest vel intererit legitime stipulanti et recipienti meam et omniana meam mobilia et immobilia ubique

habita et habenda iurans per Deum et eius Sanctus Quacuor Evangelia manibus meis corporaliter tacta predicta omnia et singularia reta grata atque firma habere et tenere et in aliquo non contrafacere vel venire aliqua ratione, et ad maiorem cautelam et seguitatem de predictis habendam facio vobis dicto honorabili Baiulo Generali de premissis omnibus et singulis per me attendendis servandis et complendis vere et fidele homagium manibus atque ore comendatum, in presentia notarii et testimoniis infrascriptorum.

Et ut predicta maiori gaudeant firmitate dono et offero vobis fidancias et principales obligatos, pro predicta pena si comissa fuerit et damnis illistis qui mecum et sive me de ipsam teneantur et firmiter obligentur principaliter et pro toto videlicet: Anthonium Algueró, alfondegueri Gradum maris dicte civitate, Raymundum Barberà, calafat, Guillerms Vinader, vicinus eiusdem civitate, Guillerms Vinader (sic) et Franciscum de Eiviça, vicinos et habitatores ville Denie, et Guillerms Ortolà, marinerii dicte ville et Franciscum Monfort, mercatoris, in ducentos florenorum et Bernardum Andreu, mercatori, in alios ducentos florenorum auri de Aragonum, presentis quam fidancias et principalem obligationem nos dicti Andreas (sic) Algueró, Raymundus Barberà, Guillerms Vinader, Franciscus de Eiviça, Guillerms Ortolà, Franciscus Monfort et Bernardus Andreu, omnis insimul et uterque nostrum insolidum libenter, facius et concedimus sicut supremus continentur sub obligatione omnium bonorum nostrorum morem et cuiuslibet nostri mobiliun et immobiliun, habitatorum et habendorum, ubique renunciantes super hiis beneficio dundende actionis, et nove ac veteris constitutionis, et epistole dividriani, et legi ac foro dicentibus de principali prius conveniendo, et omnibus aliis iuribus, foris et privilegiis quibus nos possemus defendere modo aliquo vel tueri quibus de presenti renunciamus specialiter et expresse viceversa. Nos Guillerms Vinader, nauxerius, Franciscus de Eiviça, sriba, Martinus Portogalet, gardianus dicte barxe, Ihoannes de Arteta, marinerius, Ihoannes Loayça, Anthonius de Sibílica et Ihoannes d'Aguiló, marinerii, Guillerms Arnaldi, Ihoannes Guarcia, Petrus d'Arciló de Ilari, Petrus de Çunayo, Ihoannes de Tolosa, Sthefanus de Iranço, Bartholomeus Thomàs, Guillerms Ortolà, Franciscus de Sent Johan, Ihoannes de Osce, Petrus de Bilbava, Sancius de Xama, Alvarus Pérez, pilotus, Guillerms Arades et Ihoannes de Cerrato, euntes in predicta barxa, in viatgio memorato, omnes insimul et quilibet nostrum insolum promittimus et convenimus, bona fide firma et solempni stipulatione vobis dicto honorabili Baiulo Generali quod si dictus Anthonius Ruxot, patronus seu ductor dicte barxe, contra predicta per ipsam promissam veniet aut venire attemptabit nos illud prohibebimus eidem totis viribus nostris et si predicta non prohibebimus et ut est ductum volumus indici astringi et obligari omnibus illis penis, tam peccuniariis quam aliis quibus dictus patronus est astrictus seu etiam obligatus, et etiam quod habeamur pro proditoribus ad forum Aragonum, et probaris ad usum et consuetudine Cathalonie, et etiam astrigamur omnibus aliis penis et rebus quibus ipse patronus seu ductor astrigatur seu etiam obligetur iuxta formam per ipsum de super promissa, et pro hiis omnibus et singulis sic per nos et quemlibet nostrum insolidum complen-

dis obligamus vobis dicto honorabili Baiulo Generali ut iudici ordinario, in posse et manu notarii vestre curie tanquam publice persone, hec a nobis et quemlibet nostrum insolom stipulante et recipiente nos et omnia bona nostra mobilia et immobilia, ubique habita et habenda renunciantes scienter super hiis beneficio dundende actionis et nove acveteris constitutionis, et epistole dividriani et omnibus aliis iuribus contra predicti venientibus et tactis a vobis et quolibet nostrum sacrosanctis Evangeliiis et Cruce Domini iuramus et sub virtute iuramento, primum predicta omnia et sigula attendere ut superius dicta asunt et in aliquo non contrafacere vel venire aliqne ratione, et ut predicta melius et firmiter per nos attendantur et ad impleantur facimus vobis dicto honorabili Baiulo Generali vere et fidele homagium manibus atque ore fideliter comendatum in presentia notarii et testum infrascriptorum in super nos dicti patronus/36v fidantia et alii superius nominati submissimus quantum ad hec nos et omnia bona nostra foro jurisdictioni ac districtui vestri dicti honorabilis Baiuli Generalis et renunciamus foro et jurisdictioni quorumcumque que fuerunt acta Valentia, etc.

Testes huius rei sunt Poncius Cruilles, notarii, Bernardus Sánsez, scriptor et Ihoannes Tolo, scutifer Valentie comorantes. Testes sunt firmamenti xurme predicte barxe qui firmarunt et iurarunt die lune XIII° augusti anno a nativitate Domini M^o CCCC^o XIII°, Alfonsus Rohiç et Petrus de Santander Valentia degentes.

E feyta la dita seguretat, encontinent, lo dit honorable Batle General manà ésser feytes e liurats al damunt dit patró l'albarà d'espaxament e letra de guiatge *in modum que sequitur*.

APÈNDIX DOCUMENTAL 2

1413, agost, 9. València.

El Batle General notifica al Guàrdia del Grau el compliment per part d'Antoni Ruxot de tots els requisits d'armaments en cors, perquè li siga permès fer-se a la mar quan ho crega oportú el patró del vaixell.

ARV, *Real Cancillería*, 680, fol. 36v.

Del Batle General, etc. Al Guàrdia del Grau de la mar de València.

Lexats de la playa de la mar del dit Grau a N'Anthoni Ruxot, mariner de la vila de Dénia, patró d'una barxa armada de XXXVI hòmens, ab la qual, de licència nostra va en cors contra los enemichs de la Sancta Fe Cathòlica e del Senyor Rey. Com lo dit patró haja assegurat en poder nostre bé e suficientment e donades bones e bastants fermances, segons provisions e ordinacions reyalis.

Data Valentie nona die augusti anno Domini M^o CCCC^o XIII°.

Johan Mercader. Batle General.

APÈNDIX DOCUMENTAL 3

1413, agost, 9. València.

El Batle General notifica a qualsevol oficial del rei que llegira el guiatge, que Antoni Ruxot va en cors contra els musulmans i enemics del rei, complimentats tots els requisits i amb la seua llicència, perquè no siga destorbat sense causa molt greu.

ARV, *Real Cancillería*, 680, fol. 36v.

Als honrats universes e sengles oficials o loch de senyoria tinents e altres qualsevol, als quals la present prendrà. De nós En Johan Mercader, doctor en leys, conseller del Senyor Rey e Batle General del regne de València. Salut e honor.

A la saviesa vostra e de cascun de vós fem, per tenor de la present, a saber que N'Anthoni Ruxot, mariner e vehí de la vila de Dénia, patró d'una barxa armada appellada Sant Anthoni, portador de la present, parteix de la playa del Grau de la mar de la ciutat de València ab la dita sua barxa per entrar en cors contra los enemichs de la Sancta Fe Cathòlica e del Senyor Rey. On com dit patró haja assegurat en poder nostre bé e suficientment e donades bons e bastants fermances, segons provisions e ordinacions reyalis, de no dagnificar gents o persones del dit Senyor Rey ne béns d'aquelles, ne a gens o persones havents pau o treva ab lo dit Senyor ne a béns lurs. Per tal, per la present als sotmeses a la nostra juridicció dehim e manam e als altres requerim e pregam que al dit N'Anthoni Ruxot, patró dejús dit ni als que van ab ell en lo present viatge mal ne dan alcú no donets ne donar façats en persones ni en béns, ans tractes aquells e lurs béns favorablement e benigna, com a naturals e sotmeses de la terra e senyoria del dit Senyor Rey. En testimoni de les quals coses fem fer e liurar al damunt dit patró la present nostra letra de guiatge ab lo sagell de la nostra cort sagellada, duradora quant al present viatge tant solament.

Data Valentie nona die augusti anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o XIII°.

Johan Mercader, Batle General.

E encontinent, lo dit N'Anthoni Ruxot e En Guillem Vinader prometeren guardar de dan al dit En Bernat Andreu de tots dans, etc., per rahó de la dita fermaça per ell feta al dit En Ruxot.

Testimonis: En Vicent Ferriol, notari e En Bernat Sànzez, *scriptor*.